

Χαρτιά μεταβλητού κοντράστ

Ένα από τα σημαντικότερα βήματα που έγιναν για την βελτίωση των υλικών της A/M φωτογραφίας είναι η ανακάλυψη του συστήματος μεταβλητού κοντράστ. Κι αυτό, γιατί —όπως θα δούμε— μπορεί να θεωρηθεί η πανάκεια της A/M φωτογραφίας (όσον αφορά το τύπωμα), αφού λύνονται όλα τα προβλήματα που έχουν σχέση με το κοντράστ, σε σημείο που να μπορούμε πια να πούμε ότι σχεδόν όλα τα αρνητικά, ακόμη και τα πιο προβληματικά, είτε από κακή εμφάνιση, είτε από λάθος έκθεση, μπορούν να τυπωθούν τουλάχιστον ανεκτά.

Πώς όμως είναι δυνατόν ένα χαρτί να μπορεί να λύσει μονομιάς τόσα φωτογραφικά προβλήματα; Η απάντηση βρίσκεται στη δομή του υλικού.

Εν αντιθέσει με τα συμβατικά χαρτιά, τα οποία έχουν μια και μοναδική επιστρωση για κάθε νούμερο κοντράστ, τα χαρτιά μεταβλητού κοντράστ έχουν μια κάπως πιο πολύπλοκη φωτοευαίσθητη επιφάνεια. Υπάρχουν δύο επιστρώσεις, η μια ευαίσθητη στο μπλε και η άλλη, που είναι ορθοχρωματική, ευαίσθητη στο μπλε και στο πράσινο. Με την έκθεση του χαρτιού διαμέσου φίλτρων έχουμε, ανάλογα με το φίλτρο, και μια αντίστοιχη έκθεση στις δύο emulsions ποσοτικά διαφορετική. Όταν το χρώμα του φίλτρου είναι κίτρινο (το οποίο απορροφά το μπλε φως), εκτίθεται η πράσινη emulsion και μας δίνει χαμηλό κοντράστ. Όταν τυπώσουμε διαμέσου ενός ματζέντα (για την ακρίβεια βιολέ) φίλτρου (το οποίο απορροφά το πράσινο και επιτρέπει στο μπλε να περάσει) τότε εκτίθεται η ευαίσθητη στο μπλε emulsion και μας δίνει το μεσαίο κοντράστ. Αυτός είναι ο λόγος της τρομερής ευελιξίας αυτών των χαρτιών με τα τόσα πλεονεκτήματα που θα δούμε παρακάτω.

Πρώτο πλεονέκτημα είναι η συμβατότητα των χαρτιών με κάθε τύπο μεγεθυντή. Στους έγχρωμους, μεταβάλλοντας το κίτρινο φίλτρο για τα "μαλακά" νούμερα και το ματζέντα για τα "σκληρά" έχουμε μια τεράστια κλίμακα διαβαθμίσεων. Μπορούμε να τυπώσουμε και δέκατο του βαθμού. Δυστυχώς όμως κάθε φορά που αλλάζει το φίλτρο θα πρέπει να μεταβάλλεται και η έκθεση. Όσο για τα νούμερα και τις αντιστοιχίες μ' αυτές του κατασκευαστή χαρτιών - τις βρίσκουμε από πίνακες στα προσπέκτους των μεγεθυντών ή με κάποια δικά μας τεστ. Πάντως το μέγιστο κοντράστ που μπορεί να δώσει το χαρτί μόνο με τις άλλες δύο μεθόδους το πετυχαίνουμε. Κι αυτό, γιατί στους περισσότερους έγχρωμους μεγεθυντές το ματζέντα φίλτρο δεν είναι αρκετό, με αποτέλεσμα να χάνουμε 1/2 του βαθμού ή και περισσότερο.

Στους A/M μεγεθυντές χρησιμοποιούμε αναγκαστικά τα φίλτρα που δίνει ο κατασκευαστής του χαρτιού. Αυτά προσαρμόζονται είτε στο συρτάρι φίλτρων του μεγεθυντή (πολλές φορές χρειάζονται κόψιμο), είτε, αν δεν υπάρχει συρτάρι, κάτω απ' το φακό. Η πρώτη περίπτωση είναι και η πιο ασφαλής γιατί η εικόνα δεν αλλοιώνεται από σκόνες ή γρατσουνιές που τυχόν υπάρχουν στην επιφάνεια των φίλτρων. Με -τα φίλτρα του κατασκευαστή εκμεταλλευόμεστε όλη την κλίμακα του κοντράστ που μπορεί να δώσει το χαρτί (ειδικά όταν ο μεγεθυντής είναι συγκεντρωτικός). Τα φίλτρα όλων των εταιριών αριθμούνται από το 0 μέχρι το 4 ή το 5 και με τα ενδιάμεσα τους. Το μειονέκτημα αυτών των φίλτρων είναι ότι από κάποιο νούμερο και πάνω χρειάζεται να αυξηθεί ο χρόνος εκφώτισης (στην Ilford διπλασιάζεται από το φίλτρο 4 έως 5). Αυτό δεν είναι τρομερό πρόβλημα για μια κανονική εκφώτιση· αλλά, όπως θα δούμε παρακάτω, όταν θέλουμε να κάνουμε έκθεση με συνδυασμό φίλτρων δυσκολεύουν οι υπολογισμοί και, αν μη τι άλλο, χρονοτριβούμε. Τα φίλτρα καλό είναι να χρησιμοποιούνται μόνο σε A/M μεγεθυντές και όχι σε έγχρωμους που έχουμε μηδενίσει τα φίλτρα τους.

Ο έγχρωμος, είτε με πρόσθετα είτε με ενσωματωμένα φίλτρα, καθώς έχει διαχεόμενο φως, δεν μπορεί να δώσει το μέγιστο κοντράστ (αυτό που θα 'δινε ένας A/M στο ίδιο νούμερο).

Το σύστημα όμως που αξιοποιεί στο έπακρο όλες τις δυνατότητες αυτών των χαρτιών, με τον πιο εύκολο και αποδοτικό τρόπο είναι αυτό με την ειδική κεφαλή για εκτυπώσεις μεταβλητού κοντράστ. Τέτοιες κεφαλές διατίθενται σχεδόν για όλους τους μεγεθυντές και μπορούν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν και για συμβατικά χαρτιά, αφού μηδενίσουμε τα φίλτρα. Αυτό που κάνει το σύστημα अपαράμιλλο σε ευελιξία δεν είναι μόνο το γεγονός ότι με έναν απλό διακόπτη επιλέγουμε τα ευδιάκριτα στο φως του σκοτεινού θαλάμου νούμερα, αλλά και το ότι για όλα τα νούμερα από το 0 μέχρι το 5 ο χρόνος εκφώτισης παραμένει ο ίδιος, δεδομένου ότι αυτές οι κεφαλές διαθέτουν ενσωματωμένο διάφραγμα για αυτόματη ρύθμιση της έντασης του φωτός ανάλογα με την επιλογή του φίλτρου.

Ας δούμε όμως πώς με τη μέθοδο του μεταβλητού κοντράστ κατορθώνουμε τα, μέχρι την ανακάλυψη του, ακατόρθωτα και ποιοι είναι οι λόγοι που αναγκάζουν τον κάθε φωτογράφο που επιθυμεί να 'χει την καλύτερη ποιότητα με το μικρότερο δυνατό κόστος, να ξεχάσει την

ύπαρξη των συμβατικών χαρτιών και να προσαρμόσει τη φωτογραφική του σκέψη (όσον αφορά την τεχνική και το αποτέλεσμα που επιδιώκει) σ' αυτή τη μέθοδο.

Ο πιο απλός και ο πιο εξωφωτογραφικός λόγος είναι ο οικονομικός. Τα συμβατικά χαρτιά μας αναγκάζουν να έχουμε στα ράφια του θαλάμου ένα απόθεμα από πακέτα με νούμερα από το 1 μέχρι το 4, που σημαίνει ότι χάνουμε ένα μέρος του χώρου μας αλλά και αλλοίωση κάποιων διαβαθμίσεων που δεν χρησιμοποιούνται πολύ συχνά. Εξάλλου αυτά που χρησιμοποιούνται συχνά είναι κι αυτά που εξαντλούνται και πρώτα από την αγορά λόγω αυξημένης ζήτησης.

Με τα χαρτιά μεταβλητού κοντράστ όμως έχουμε μέχρι και 11 διαβαθμίσεις σε ένα πακέτο. Ποτέ δεν πρόκειται να μείνει απόθεμα χαρτιών στα ράφια μας.

Οι εξαιρετικές ιδιότητες αυτών των χαρτιών φαίνονται μόνο στην πράξη, στο τύπωμα. Κι αν σκεφτεί κανείς την τρομερή βελτίωση των σημερινών A/M φιλμ με το μεγάλο εύρος έκθεσης (ιδιαίτερα στην περιοχή της υποφώτισης, που είναι κι η δυσκολότερη στο τύπωμα) ελάχιστες φωτογραφίες δεν μπορούν να τυπωθούν. Με το No 5 και Multigrade FB της Ilford (που είναι και το μεγαλύτερο κοντράστ που έχει επιτευχθεί ως τώρα) τυπώνονται όλες οι ακραία υποφωτισμένες ή υποεμφανισμένες, ή και τα δύο μαζί, φωτογραφίες. Το πολύ υψηλό κοντράστ από την άλλη σώζεται ευκολότερα με τη χρήση μικρών νουμέρων και με τη βοήθεια των "καψιμάτων" με το ίδιο ή διαφορετικό φίλτρο. Οι φωτογραφίες που δεν έχουν ιδιαίτερα προβλήματα, άνετα τυπώνονται με κάποιο μεσαίο φίλτρο, σαν να ήταν συμβατικό χαρτί. Ένα απλό νούμερο και ίσως κάποιο μασκάρισμα ή "κάψιμο". Αν μια φωτογραφία είναι υπερφωτισμένη και ταυτόχρονα κανονική σε διαβάθμιση, μπορούσε να την τυπώσουμε χωρίς κανένα φίλτρο. Κερδίζουμε τη διπλάσια ποσότητα φωτός από το φίλτρο No 2, που σ' αυτό αντιστοιχεί.

Η πραγματική αξία όμως του μεταβλητού κοντράστ βρίσκεται στον έλεγχο του τοπικού κοντράστ της εικόνας. Τα φίλτρα μας παρέχουν το εκπληκτικό προνόμιο να μεταβάλλουμε το κοντράστ της φωτογραφίας σε κάθε σημείο της. Πώς γίνεται όμως αυτό; Σ' ένα συμβατικό τύπωμα η αλλαγή του κοντράστ συντελείται αλλάζοντας το νούμερο του χαρτιού, ή τυπώνοντας με μαλακό και σκληρό εμφανιστή (έτσι καταφέρνουμε μεταβολές του κοντράστ της τάξεως του μισού βαθμού): μια διαδικασία χρονοβόρα. Οι επεμβάσεις (μασκαρίσματα, καψίματα) γίνονται αναγκαστικά στο νούμερο που έχει τυπωθεί η φωτογραφία. Αν όμως έναν ουρανό σε μια φωτογραφία τον θέλουμε με περισσότερο ή λιγότερο κοντράστ απ' ό,τι με μια διαβάθμιση που έχουμε επιλέξει και που αναδεικνύει καλύτερα το υπόλοιπο μέρος της εικόνας, τότε τι κάνουμε; Είναι ευνόητο ότι με τα συμβατικά χαρτιά αυτό δεν γίνεται. Με το μεταβλητό κοντράστ βρίσκουμε το χρόνο και το κοντράστ που μας ικανοποιεί με μεγάλη ευκολία, αφού υπάρχουν και τα ενδιάμεσα των βαθμών και μετά αλλάζοντας το φίλτρο, είτε προς τα πάνω είτε προς τα κάτω, επιλέγουμε το κοντράστ του "καψίματος", που θα δώσει την αίσθηση που επιδιώκουμε.

Αυτή είναι μια απ' τις απλές χρήσεις αυτών των χαρτιών. Πιο πολύπλοκη περίπτωση είναι αυτή του συνδυασμού φίλτρων. Αυτές είναι συνήθως οι περιπτώσεις όπου το συνολικό κοντράστ της εικόνας είναι μεν μεγάλο, αλλά υπάρχουν περιοχές (αυτές των χαμηλών τόνων), που έχουν χαμηλό κοντράστ κι εμείς επιθυμούμε ένα εντονότερο διαχωρισμό τόνων σ' αυτές. Οι φωτογραφίες με πίσω φωτισμό που φωτίζονται ελάχιστα στα σκιερά είναι ένα καλό παράδειγμα. Μ' ένα τύπωμα σε χαμηλό κοντράστ θα καταφέρναμε να "συμπιέσουμε" τους τόνους, δηλαδή να έχουμε λεπτομέρεια και στα φωτεινά και στα σκιερά, αλλά τα δεύτερα θα στερούνται ζωντάνιας. Ένα πιθανό "κράτημα" θα έδινε περισσότερη λεπτομέρεια, αλλά θα "λάσπωνε" τους τόνους. Μόνον ο συνδυασμός φίλτρων σώζει την κατάσταση. Ο χρόνος εκφώτισης πρέπει να μοιραστεί στα δύο. Τα φίλτρα που επιλέγουμε, καθώς και το μοίρασμα του χρόνου, εξαρτώνται κάθε φορά από τα προβλήματα που παρουσιάζει η κάθε φωτογραφία. Σε ακραίες περιπτώσεις, όπου το συνολικό κοντράστ της φωτογραφίας είναι μεγάλο, χρησιμοποιούμε τα ακραία φίλτρα 0 και 5, αλλά και 1/2 και 4 1/2, ή 1 και 5. Βρίσκουμε την έκθεση για τα λευκά με το μαλακό φίλτρο π.χ. 0 και μετά με τον επιλεγμένο χρόνο εκθέτουμε τη δοκιμαστική λωρίδα και στη συνέχεια την εκθέτουμε σε ζώνες του φίλτρου 5. Βρίσκουμε έτσι ένα αρχικό συνδυασμό χρόνων για τα δύο φίλτρα τον οποίο διαμορφώνουμε ανάλογα με τις ανάγκες της εκτύπωσης.

Πάντως δεν σώζονται όλα με τον συνδυασμό φίλτρων. Συχνά χρειάζεται να βάλει και το "χεράκι" του ο φωτογράφος (μασκαρίσματα και καψίματα). Πολλές φωτογραφίες, που τυπώνονται μ' ένα απλό φίλτρο, μπορούν να αποκτήσουν περισσότερη ζωντάνια (αν τη χρειάζονται) με μια πολύ μικρή - σχετικά με τον συνολικό χρόνο - έκθεση με ένα σκληρό φίλτρο. Μεγάλη προσοχή πρέπει να δοθεί στο πότε μια φωτογραφία πρέπει να τυπωθεί με συνδυασμό φίλτρων και πότε μ' ένα απλό. Αυτό με την πείρα και την εξάσκηση μπορεί να το καταλάβει κανείς. Με τον συνδυασμό φίλτρων έχουμε και ένα άλλο πλεονέκτημα. Αυτό των τέλειων μασκαρισμάτων και "καψιμάτων". "Κρατώντας" τα σκιερά περισσότερο στον χρόνο του μαλακού φίλτρου, και λιγότερο ή καθόλου στο σκληρό, κατορθώνουμε

πιο ομοιόμορφο τύπωμα, και με κοντράστ στα σκιερά χωρίς "λασπώματα". Όσο για τα "καψίματα", που πάντα βασανίζουν τους φωτογράφους, έχουμε τη μεγαλύτερη δυνατή ευελιξία. Ακόμη και τα πιο φωτεινά σημεία της εικόνας (υπερφωτισμένα και υπερεμφανισμένα) μπορούν να δώσουν λεπτομέρεια χωρίς να φανεί η επέμβαση, μ' ένα μαλακό φίλτρο O, 1/2 η 1.

Όλα τα νούμερα είναι στη διάθεση μας ανάλογα με το κοντράστ που θέλουμε να δώσουμε στη φωτεινή περιοχή. Με λίγα λόγια έχουμε απεριόριστες δυνατότητες. Και αλήθεια υπάρχουν φωτογραφίες που μπορούν να τυπωθούν πολύ καλά με το μεταβλητό κοντράστ με δέκα ή και παρά πάνω τρόπους. Φυσικά έναν απ' αυτούς θα διαλέξουμε γιατί μας εκφράζει.

Όλα αυτά δεν θα ήταν τόσο σημαντικά, αν η ποιότητα αυτών των χαρτιών ήταν πιο χαμηλή απ' αυτή των συμβατικών χαρτιών. Αλλά αφού η ποιότητα τους είναι υψηλή, συν τα πλεονεκτήματα που είδαμε (κι άλλα που θα μας έπαιρναν πολύ χώρο να περιγράψουμε) είναι λογικό ότι, κάθε φωτογράφος που ενδιαφέρεται για το καλύτερο δυνατό τύπωμα είτε της προσωπικής δουλειάς του είτε της επαγγελματικής, πρέπει να στραφεί στα χαρτιά του μεταβλητού κοντράστ.

Η εταιρία Ilford είναι η πρώτη που εδώ και πολλά χρόνια, ασχολήθηκε με την έρευνα και παραγωγή χαρτιών μεταβλητού κοντράστ. Είναι επομένως λογικό να προηγείται (με βραχεία κεφαλή) στην ποιότητα αυτών των χαρτιών, προσφέροντας μεγαλύτερο κοντράστ και καλύτερη πυκνότητα. Επειδή όμως όλες οι εταιρίες έχουν αντιληφθεί ότι το μέλλον ανήκει σ' αυτά τα χαρτιά, η έρευνα και ο ανταγωνισμός θα ενταθούν με αποτέλεσμα την σταθερή άνοδο της ποιότητας.

Στη χώρα μας κυκλοφορούν χαρτιά μεταβλητού κοντράστ ινώδους βάσεως και τα αντίστοιχα σετ φίλτρων, από τις δύο μεγάλες εταιρίες την Kodak και την Ilford.

Περιοδικό Φωτοχώρος, 1991, *Λεωνίδας Παπαδόπουλος*